

УДК 34(477.85)(091):343.8

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.02.1.9>

БУКОВИНА В ПЕНІТЕНЦІАРНІЙ ПОЛІТИЦІ РУМУНІЇ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ: НОРМАТИВНІ ЗАСАДИ ТА ІНСТИТУЦІЙНА ПРАКТИКА

Торончук І.Ж.,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри
міжнародного права та порівняльного правознавства
Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича
ORCID: 0000-0003-3887-4750*

Грекул-Ковалик Т.А.,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри
теорії права та прав людини
Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича
ORCID: 0000-0003-4339-3927*

Георге Ф.,

*адвокат-резидент факультету права та адміністративних наук
Сучавського університету «Штефан чел Маре»
ORCID: 0009-0007-4043-390X*

Торончук І.Ж., Грекул-Ковалик Т.А., Георге Ф. Буковина в пенітенціарній політиці Румунії міжвоєнного періоду: нормативні засади та інституційна практика.

Статтю присвячено комплексному історико-правовому дослідженню нормативних засад і практичних механізмів функціонування пенітенціарної системи Буковини у складі Румунії в міжвоєнний період (1918–1940 рр.). Мета дослідження полягає у виявленні закономірностей трансформації пенітенціарної політики на регіональному рівні в умовах зміни державної належності та правового режиму, а також визначенні співвідношення між законодавчими моделями Старого Королівства й австро-угорською правовою спадщиною краю.

Обґрунтовано, що після встановлення румунської влади на Буковині склалася ситуація тривалої правової множинності, зумовленої одночасною дією норм австро-угорського, румунського та частково російського законодавства у сфері виконання покарань. Такий стан справ спричинив нормативну фрагментацію, конфлікти правозастосування та відтермінування реальної уніфікації пенітенціарної системи, що суттєво вплинуло на інституційну спроможність пенітенціарних установ регіону.

У статті проаналізовано еволюцію румунського пенітенціарного законодавства від закону 1874 р. до комплексної реформи 1929 р., визначено його доктринальні засади, структуру та задекларовані гуманістичні орієнтири, зокрема впровадження прогресивної системи виконання покарань, диференціації режимів утримання, розвитку реабілітаційних і превенційних інституцій. Особливу увагу приділено проблемі імплементації цих положень на території Буковини, де формальне поширення румунських нормативних актів не супроводжувалося належним фінансовим, кадровим та організаційним забезпеченням.

На основі аналізу архівних матеріалів, законодавчих актів і спеціалізованої періодики міжвоєнного періоду висвітлено діяльність ключових пенітенціарних установ Буковини, особливості їх матеріально-технічного стану, кадрової політики, режимів утримання та практики застосування заохочень і дисциплінарних стягнень. Доведено, що, попри прогресивність законодавчих новел, їх практична реалізація мала вибіркового і фрагментарний характер, а значна частина реформ залишалася декларативною через хронічне недофінансування, дефіцит професійно підготовленого персоналу та інституційну слабкість державного управління.

Зроблено висновок, що пенітенціарна система Буковини у міжвоєнний період виступала специфічною регіональною моделлю, сформованою внаслідок накладання різних правових традицій та адміністративних практик. Її розвиток засвідчував обмежену ефективність уніфікаційної політики Румунії щодо новоприєднаних територій і демонстрував, що трансформація пенітенціарних інститутів у багатонаціональних прикордонних регіонах мала переважно адаптаційний, а не модернізаційний характер, що має важливе значення для розуміння загальних тенденцій правової еволюції Центрально-Східної Європи першої половини ХХ ст.

Ключові слова: пенітенціарна система, Буковина, міжвоєнний період, законодавство, судочинство, Чернівецький університет, кримінальна відповідальність, Генеральне управління пенітенціарних установ і превенційних інституцій.

Toronchuk I.Zh., Hrekul-Kovalyk T.A., Gheorghe F. Bukovyna in Romania's penitentiary policy of the interwar period: normative basics and institutional practice.

The article presents a comprehensive historical and legal study of the normative basics and practical mechanisms of the functioning of the penitentiary system of Bukovyna as a part of Romania in the interwar period (1918–1940). The study aims to identify the patterns of transformation of penitentiary policy at the regional level under conditions of a change in state affiliation and legal regime, as well as to determine the correlation between the legislative models of the Old Kingdom and the Austro-Hungarian legal heritage of the region.

The article claims that after the establishment of Romanian rule in Bukovyna, the area faced a situation of prolonged legal pluralism, caused by the simultaneous operation of Austro-Hungarian, Romanian, and Russian legislation in the field of execution of punishments. This situation resulted in normative fragmentation, conflicts in law enforcement, and delays in the real unification of the penitentiary system, which significantly affected the institutional capacity of the region's prison facilities.

The article also examines the evolution of Romanian penitentiary legislation from the law of 1874 to the comprehensive reform of 1929, outlining its doctrinal foundations, structure, and declared humanistic orientations, in particular the introduction of a progressive system of punishment execution, differentiation of detention regimes, and the development of rehabilitative and preventive institutions. Particular emphasis has been laid on the issue of implementing these provisions in Bukovyna, where the formal extension of Romanian normative acts was not accompanied by adequate financial, personnel, or organizational support.

Relying on an analysis of archival materials, legislative acts, and specialized periodicals of the interwar period, the article highlights the activities of key penitentiary institutions of Bukovyna, the specifics of their material and technical condition, personnel policy, detention regimes, and the practice of applying incentives and disciplinary sanctions. It proves that, despite the progressiveness of legislative innovations, their practical implementation was selective and fragmented, and a significant part of the reforms remained declarative due to the permanent lack of funding, a shortage of professionally trained personnel, and the institutional weakness of public administration.

The article concludes that the penitentiary system of Bukovyna in the interwar period appears as a specific regional model formed under the influence of overlaying different legal traditions and administrative practices. Its development demonstrates the limited effectiveness of Romania's unification policy toward newly annexed territories and points out that the transformation of penitentiary institutions in multinational border regions was predominantly adaptive rather than modernization-oriented, which is of significant importance for understanding the general trends of legal evolution in Central and Eastern Europe in the first half of the XX century.

Key words: penitentiary system, Bukovyna, interwar period, legislation, judiciary, University of Chernivtsi, criminal liability, General Directorate of Penitentiary and Preventive Institutions.

Постановка проблеми. Входження Буковини до складу Королівства Румунії після завершення Першої світової війни зумовило глибоку трансформацію регіональної правової системи, зокрема у сфері виконання кримінальних покарань. Процес правової інтеграції краю відбувався в умовах тривалого збереження елементів австро-угорського правопорядку та запровадження румунського законодавства, що спричинило нормативну строкатість і неоднорідність організації та функціонування пенітенціарних установ на території Буковини.

Незважаючи на наявність у Румунії розвиненої законодавчої бази у сфері пенітенціарної політики, зокрема законів 1874 р. та 1929 р., її реалізація в регіоні мала фрагментарний і непослідовний характер. Формальне поширення загальнодержавних нормативно-правових актів не супроводжувалося належним організаційним, фінансовим і кадровим забезпеченням, що істотно обмежувало ефективність правового регулювання та зумовлювало розбіжності між законодавчими приписами і реальною практикою діяльності установ виконання покарань.

Ступінь наукової розробки проблематики. У сучасній історико-правовій науці проблематика становлення й розвитку пенітенціарної системи на території Буковини в міжвоєнний період залишається малодослідженою. Разом з тим, науковий аналіз проблеми обмежений можливостями опрацювання документальних джерел як австро-угорського, так і румунського періодів. Значна частина тогочасної документації, пов'язаної з діяльністю пенітенціарних установ, була знищена під час Першої та Другої світових воєн або передана до державних архівів Австрії та Румунії, доступ

до яких обмежень. Наявні наукові праці, як правило, зосереджуються на загальнодержавних аспектах пенітенціарної політики Румунії або мають локальний, описовий характер, що не дає змоги комплексно охарактеризувати нормативні засади, інституційну організацію та правозастосовну практику в регіональному вимірі. Відтак постає необхідність цілісного історико-правового аналізу пенітенціарної системи Буковини в 1918–1940 рр. з урахуванням специфіки правової спадщини, адміністративних трансформацій та реальних умов функціонування пенітенціарних установ.

Незначну частину архівних матеріалів вдалося зберегти у Чернівецькому державному обласному архіві. Основні архівні відомості щодо організації пенітенціарної системи на Буковині в міжвоєнний період зосереджені у трьох фондах: Чернівецька повітова (центральна) в'язниця (фонд 159), Хотинська повітова в'язниця (фонд 857), Сторожинецька повітова в'язниця (фонд 1190). Архівні матеріали щодо інших повітових в'язниць, які діяли при повітових трибуналах краю, відсутні, однак окремі відомості про кадрове забезпечення та функціонування цих установ містяться в тогочасній періодичній пресі.

Часткову інформацію також можна почерпнути з праць науковців міжвоєнного періоду, але вони мають переважно узагальнений характер і не висвітлюють організаційно-правові особливості функціонування пенітенціарної системи саме на Буковині. Особливий інтерес у цьому контексті становить наукова спадщина Константина Редулеску – відомого правника, професора юридичного факультету Чернівецького університету, адвоката та директора пенітенціарної системи Румунії, члена Всесвітнього товариства представників пенітенціарних установ [1; 3; 17]. У своїх працях він зосереджувався переважно на практичних аспектах організаційно-правової діяльності пенітенціарних установ Румунії, лише оглядово звертав увагу на історико-територіальні особливості окремих регіонів. Крім того, К. Редулеску був одним з ініціаторів створення Генерального товариства патронату, заснованого 10 листопада 1907 р., в якому до 1913 р. обіймав посаду генерального секретаря.

Про щоденні виклики та досягнення румунської пенітенціарної системи у 1918–1940 рр. можна дізнатися з матеріалів спеціалізованих періодичних видань того часу – «Журналу пенітенціарного та кримінального права» та «Журналу пенітенціарної науки», останній з яких видавався під егідою департаменту пенітенціарних установ Румунії. До видання загальнонаціонального «Журналу пенітенціарного та кримінального права» був безпосередньо причетний професор юридичного факультету Чернівецького університету Іон Редулеску, який входив до складу редакційної колегії та виконував обов'язки головного секретаря видання [18].

У сучасній історико-правовій історіографії, як українській, так і зарубіжній, проблематика розвитку пенітенціарної системи на території Буковини залишається практично поза межами системного наукового аналізу. Існуючі наукові публікації мають поодинокий і фрагментарний характер та представлені переважно працями регіональних дослідників, у яких висвітлюються лише окремі аспекти функціонування й еволюції пенітенціарних інституцій краю в різні історичні періоди [1; 2; 3].

Мета дослідження полягає у виявленні закономірностей функціонування та трансформації пенітенціарної системи Буковини у складі Румунії в міжвоєнний період (1918–1940 рр.), аналіз нормативних засад, інституційної практики та впливу правової множинності на ефективність виконання покарань у регіоні.

Виклад основного матеріалу. З моменту встановлення румунської влади на Буковині в листопаді 1918 р. та приєднання нових територій, репресивно-каральний режим Великої Румунії можна охарактеризувати як юридично-множинний і нормативно-фрагментований. Це зумовлювалося тим, що на території краю одночасно продовжували діяти норми пенітенціарного законодавства Австро-Угорської імперії, Королівства Румунії та російської імперії. У зв'язку з цим, для об'єктивного висвітлення правового режиму функціонування пенітенціарної системи Буковини в 1918–1940 рр. постає необхідність комплексного історико-правового дослідження: румунського та австро-угорського законодавства.

З урахуванням загального політичного курсу правової еволюції Румунії (Старого Королівства), належну увагу стану та необхідності реорганізації пенітенціарної системи почали приділяти лише у другій половині XIX ст. Це було зумовлено з її вкрай незадовільним, а подекуди критичним станом, оскільки діяльність пенітенціарних установ регламентувалася застарілими воєводськими розпорядженнями та нормативними актами ще періоду правління молдовського господаря Григорія Гіки.

Кризові обставини поставили румунський уряд перед необхідністю звернутися до Франції для негайного реформування пенітенціарної системи. У відповідь французька сторона уповноважила на виконання відповідної місії службовця Пенітенціарної дирекції Франції Фердинанда Додуна де Перрієра, який перебував у Румунії з 1855 р. та добре орієнтувався у стані місцевої пенітенціарної системи [15, с. 6]. Саме завдяки діяльності французького фахівця, призначеного після Об'єднання румунських князівств генеральним директором в'язниць Румунії, а також за його безпосередньої

участі в підготовці закону «Про режим в'язниць» від 26 січня 1874 р. (змінений та доповнений 2 березня 1877 р.), можна говорити про початок формування пенітенціарної системи, яка *de jure* наближалася до європейських стандартів того часу. Зауважимо, що Закон вирізнявся високим рівнем наукової прогресивності й у низці положень навіть перевершував французький закон 1875 р.

Саме закон 1874 р. мав регламентувати діяльність пенітенціарної системи на момент встановлення румунської влади на Буковині в 1918 р. Окрім нього, окремі аспекти функціонування пенітенціарних установ регулювалися низкою підзаконних нормативно-правових актів, зокрема: Генеральним регламентом про запобіжні арешти від 14 травня 1874 р., Генеральним регламентом про центральні пенітенціарні установи від 24 травня 1874 р. та Генеральним регламентом про центральний виправний будинок для неповнолітніх від 14 травня 1874 р. [15, с. 6].

Першою частиною Закону 1874 р. визначався правовий режим пенітенціарних установ з їх поділом на превентивні та каральні (в'язниці). З-поміж останні функціонували в'язниці для виправлення та поліцейських покарань, в'язниці для каторжних примусових робіт, в'язниці для відлюдників тощо. Закон передбачав обов'язкове відокремлення у в'язницях відділень для жінок і чоловіків, а також окреме утримання дорослих і неповнолітніх. Пенітенціарні установи Румунії перебували у підпорядкуванні Міністерства юстиції.

Як основний режим відбування покарання законодавець обрав так звану обернську пенітенціарну систему, яка передбачала спільну денну працю засуджених із дотриманням тиші та їх ізоляцію від вільних робітників, а також нічне одиночне камерне утримання. Водночас відсутність достатньої кількості спеціально обладнаних пенітенціарних приміщень і спрямування основної уваги уряду на інші сфери суспільного життя, призвели до того, що реформа 1874 р. впроваджувалася надзвичайно повільно, а іноді фактично призупинялася.

Для рецидивістів законом 1874 р. передбачалося створення спеціальних в'язниць з особливо суворим режимом, де утримання в одиночних камерах було обов'язковим як удень, так і вночі, а виконання робіт – примусовим. Таким чином, для цієї категорії засуджених було запроваджено філадельфійський (пенсільванський) пенітенціарний режим, що ґрунтувався на повній ізоляції та примусовій праці в межах камери.

Унаслідок німецької окупації 1917–1918 рр. значна частина майстерень пенітенціарних установ Старого Королівства була зруйнована або спустошена. Майже 60 % засуджених втратили можливість залучення до праці, що фактично перетворювало в'язниці з виправних установ на осередки кримінальної деградації.

На відміну від австрійського законодавства, жіночі установи виконання покарань у Румунії перебували в єдиному правовому режимі з іншими пенітенціарними закладами. З метою запобігання перетворенню в'язниць на «школи злочинності» законодавець передбачив створення окремих установ для неповнолітніх. Такою виправно-трудовою установою була в'язниця «Герла» в Трансільванії, де відбували покарання майже всі неповнолітні злочинці з території Румунії. Неповнолітні, засуджені до позбавлення волі строком до трьох місяців, утримувалися в окружних в'язницях. Особливо небезпечні злочинці та рецидивісти відбували покарання у в'язниці «Дофтани», яка на той час була єдиною установою з упродовженням суворим пенсільванським режимом.

Після приєднання Буковини румунська влада спеціальним законом скасувала смертну кару, яка передбачалася чинним у краї австрійським кримінальним кодексом.

Отже, відсутність спеціально підготовленого персоналу, належного фінансування, а подекуди й елементарної зацікавленості з боку румунської влади у вирішенні проблем пенітенціарної системи, незважаючи на доволі прогресивне спеціалізоване законодавство, стала причиною постійної критики не лише з боку широких верств населення та науковців, а й самих працівників системи. Так, професор К. Редулеску вбачав основну причину плачевного стану пенітенціарної системи країни у недостатній професійній підготовці її персоналу. У зв'язку з цим він пропонував запровадити спеціалізовані навчальні курси на всіх факультетах, що здійснювали підготовку правників [16, с. XXI].

У перші роки після об'єднання в Румунії функціонували 204 заклади пенітенціарної системи. У Старому Королівстві діяли 11 центральних в'язниць, з яких 2 призначалися для одиночного ув'язнення, 2 – для примусової праці, 1 – для жінок та 1 – для рецидивістів. На Буковині, відповідно, функціонували 2 в'язниці для відбування тяжких покарань і 14 закладів відбування покарань при трибуналах та місцевих судах.

Незадовільний стан пенітенціарної системи Румунії, приєднання нових територій, а також новітні досягнення пенітенціарної науки змусили румунську владу визнати необхідність розроблення та ухвалення нового закону про організацію пенітенціарних установ і превенційних інституцій, який було прийнято 30 липня 1929 р. та введено в дію з 1 січня 1930 р. [14, с. 64].

Закон 1929 р. запроваджував прогресивну систему виконання покарань, за якої засуджений поступово переходив від суворіших умов утримання до більш м'яких, залежно від результатів його перевиховання, аж до напіввідкритого режиму та умовно-дострокового звільнення.

У «Загальних положеннях» Закону зазначалося, що всі покарання та запобіжні заходи, передбачені кримінальним законодавством і чинними спеціальними законами, підлягають виконанню виключно в установах виконання покарань і превенційних закладах. Усі такі установи передавалися під управління та нагляд Генерального управління пенітенціарних установ і превенційних інституцій.

Відповідно до Закону пенітенціарна система залишалася у загальному підпорядкуванні Міністерства юстиції, тоді як безпосереднє управління нею покладалося на генерального директора та Вищу раду.

Рекомендувалося призначати на керівні посади в пенітенціарних установах осіб із науковими ступенями, бажано в галузі юриспруденції. Втім, виконання цієї норми (за винятком посад вищого управлінського рівня) залишалося фактично недосяжним з огляду на значну кількість в'язниць у Румунії – 81 заклад, у яких відбували покарання від 8 500 до 12 000 ув'язнених [7, с. 21].

Передбачалося, що в кожному повітовому центрі має функціонувати пенітенціарна установа для утримання арештантів та осіб, засуджених до поліцейських або виправних покарань строком до шести місяців, а також неповнолітніх, засуджених до трьох місяців позбавлення волі. Якщо дозволяла ресурсна спроможність виправної колонії, директор установи спеціальним розпорядженням міг дозволити відбування покарання в цій же установі особам, засудженим на строк до одного року.

Превенційні заклади для дорослих поділялися на такі категорії: притулки для душевнохворих, притулки для психічно ненормальних і небезпечних злочинців, робітні будинки для хронічно невинних злочинців та робітні будинки для жебраків і бродяг.

Згідно законодавчих ініціатив виправні установи для неповнолітніх, влада передбачала розміщувати у віддалених місцевостях, переважно в гірській місцевості або поблизу морського узбережжя. Їх організація ґрунтувалася на гуманістичних принципах, спрямованих на реабілітацію молодих осіб і підготовку їх до подальшої реінтеграції в суспільство. З цією метою такі інститути забезпечувалися необхідними навчальними матеріалами, а також майстернями й приміщеннями, призначеними виключно для здобуття ремісничих навичок. Представники родин засуджених неповнолітніх мали право відвідувати їх один раз на тиждень, якщо адміністрація інституту не вважала за необхідне обмежити або тимчасово призупинити такі відвідування з міркувань навчального процесу. Крім того, неповнолітні могли листуватися з батьками або близькими родичами під контролем адміністрації інституту.

Інтернованих хлопців залучали до сільськогосподарських або промислових робіт за програмами, подібними до практичних курсів сільськогосподарських і ремісничих шкіл, а дівчат – за програмами, аналогічними програмам домашніх і професійних шкіл. Час, відведений на працю, був еквівалентний часу, що відводився на загальноосвітнє навчання та фізичні вправи.

У виправних установах функціонували окремі відділення для неповнолітніх хлопців і дівчат. Режим утримання жінок загалом мало відрізнявся від чоловічого. Винятком становили жінки, засуджені до каторжних робіт, які не залучалися до праці в шахтах, а виконували роботи виключно в каторжних майстернях.

Інтернованих неповнолітніх поділяли на кілька вікових категорій: дітей до 13 років, осіб віком від 13 до 16 років, підлітків віком від 16 до 18 років і молодих осіб віком від 18 до 21 року. Кожну з цих категорій поділяли на малі відносно однорідні групи з урахуванням таких критеріїв: психофізичний стан, рівень попередньої освіти та навчальної підготовки, «ступінь девіантності», що впливав із характеру вчинених діянь, а також його соціальне походження.

Закон передбачав, що до ув'язненого, який демонстрував неналежну поведінку, порушував дисципліну у в'язниці або виявляв небажання навчатися чи працювати, могли застосовуватися такі дисциплінарні стягнення як усна догана наодинці або в присутності інших ув'язнених, заборона користуватися бібліотекою та отримувати книги ззовні, припинення щоденних прогулянок і залучення до праці на строк до 15 днів, заборона листування або побачень не більше ніж двічі поспіль, позбавлення права на поліпшене харчування з їдальні у в'язниці чи ззовні строком до 10 днів, а також скорочення раціону харчування, води та хліба на строк до п'яти днів.

Водночас як заохочення сумлінні та дисципліновані ув'язнені, які відзначалися старанністю або працелюбністю, могли отримувати відповідні винагороди, зокрема: дозвіл користуватися книгами, журналами та іншими публікаціями, а також письмовим приладдям для осіб, ізольованих у камерах; дозвіл на додаткову годину освітлення в камері; надання додаткового часу для прогулянок; розширення можливостей листування та побачень із відвідувачами без фізичних перегородок; ско-

рочення строку одиночного ув'язнення в межах, визначених законом; вручення заохочувальних призивів у вигляді книг, конвертів, паперу, поштових марок і тютюну; преміювання осіб, які відзначилися у праці, та надання матеріальної допомоги їхнім родинам частиною результатів виробничої діяльності; дозвіл на виконання робіт на відкритому повітрі; віднесення до категорії осіб, схильних до виправлення та законслухняного способу життя. Усі зазначені заохочення підлягали обов'язковій фіксації в індивідуальному обліковому зошиті ув'язненого.

Після створення Великої Румунії, переважна більшість в'язниць залишалася в украй незадовільному стані, була «морально» й технічно застарілою. Значна частина пенітенціарних установ розміщувалася в будівлях колишніх монастирів (Буковець, Галата, Мерджинень, Векерешть тощо). Тодішнім концепціям будівництва в'язниць відповідали лише дві установи – у Галаці та Аюді.

Законом 1929 р. пенітенціарні установи за характером покарання поділялися на в'язниці примусових робіт, затворницькі, виправні та поліцейські. Станом на 1930 р. у Румунії налічувалася 81 пенітенціарна установа, кожна з яких адміністративно поділялася на три класи. До першого класу належали 5 установ, до другого – 3, до третього – 13. Решта 60 установ належали до повітових в'язниць, з яких 32 відносилися до першого класу, а 28 – до другого. Закон також передбачав створення спеціалізованих закладів для покинутих дітей, безпритульних і так званих «погано вихованих» осіб, санаторіїв для душевнохворих, притулків для особливо небезпечних психічно хворих злочинців, а також сільськогосподарських і промислових колоній для перевиховання засуджених. Відповідна установа з основною спеціалізацією щодо неповнолітніх діяла й у Чернівцях – її було відкрито на базі нічного притулку, заснованого у 1924 р. Товариством притулку [20, с. 10].

Значну увагу законодавець і виконавча влада приділяли підготовці професійних кадрів для пенітенціарної системи. Перші кроки в цьому напрямі були здійснені ще в 1928 р., коли військову охорону в усіх пенітенціарних установах країни було замінено спеціально набраним і підготовленим корпусом пенітенціарних охоронців-наглядачів [9; 10].

До 1928 р. охорону в'язниць здійснювали 2026 військовослужбовців, залучених Міністерством збройних сил, як дійсних, так і демобілізованих, більшість із яких не мали спеціальної підготовки. При цьому було відсутнє навіть елементарне нормативне регулювання питань спеціального однострою, захисних засобів та інших аспектів служби.

Що стосується матеріального забезпечення, то службовці пенітенціарної системи отримували одні з найнижчих заробітних плат у державному секторі, на що вони неодноразово скаржилися, звертаючись із відповідними проханнями до Міністерства юстиції через засоби масової інформації [21, с. 57–59].

Крім того, з метою підготовки фахівців для корпусу охорони пенітенціарних установ 8 травня 1927 р. при пенітенціарній колонії Векерешть розпочала роботу ще одна спеціалізована школа. Кандидати на навчання мали бути громадянами Румунії віком не старше 40 років, пройти початкові курси та мати відповідні рекомендації. Тривалість навчання становила 35 днів, з яких 30 днів відводилося на теоретичну й практичну підготовку та 5 днів – на складання іспитів [9, с. 96–98; 10, с. 124–126]. Серед випускників цієї школи, які проходили навчання з 14 травня по 14 липня 1935 р., найвищий бал отримав уродженець Буковини І. Сорочану (9,66 бали). Водночас, у зв'язку з бюджетними труднощами, обидві школи періодично призупиняли свою діяльність, незважаючи на гостру нестачу підготовлених кадрів [13, с. 35].

Нетиповим для тогочасних умов було перебування на посаді директора єдиної в Румунії жіночої в'язниці «Місля» жінки – Е. Економу. В цій установі відбували покарання жінки, засуджені до довічного позбавлення волі, примусових робіт, одиночного ув'язнення або направлені до виправної колонії строком від трьох місяців до п'яти років. Станом на 1939 р. у пенітенціарних установах Румунії утримувалося близько 500 жінок, із яких 152 перебували саме у в'язниці «Місля» [8, с. 6]. На початку 1930-х років чисельність ув'язнених жінок у цій установі сягала 240 осіб, при цьому кількість засуджених уродженок Буковини не перевищувала 20.

Переведення засуджених або службовців з однієї пенітенціарної установи до іншої допускалося лише за погодженням з директором Генеральної дирекції пенітенціарних установ, причому відповідна інформація обов'язково публікувалася у спеціалізованих друкованих виданнях. Так, щодо пенітенціарних установ Буковини у № 5–6 газети «Penitenciariul» за 1935 р. містяться відомості про переведення І. Сорочану, старшого наглядача-охоронця Сучавської в'язниці до Чернівецької, строком на два місяці; П. Мібейлеску – старшого наглядача-охоронця з Хотинської в'язниці до Нямца; а також про переведення 1 травня 1935 р. директора Сторожинецької в'язниці А. Редулеску до в'язниці Нямц і, відповідно, І. Табирнака з Нямца до Чернівців.

Незважаючи на численні внутрішні проблеми пенітенціарної системи, особливу увагу приділяли кадровому потенціалу корпусу охорони, від якого безпосередньо залежала безпека установ. За порушення порядку несення служби охоронців суворо карали. Найпоширенішими дисциплінарними

ми стягненнями були звільнення (зокрема за вживання спиртних напоїв) або позбавлення матеріального забезпечення, яке й без того залишалося мізерним. За таких умов непоодинокими були випадки змов між засудженими та охоронцями – від сприяння у фальшуванні грошових знаків до організації втеч. Показовим був випадок від 13 листопада 1931 р., коли охоронець П. Фанарюк допоміг організувати втечу та разом із засудженим І. Поліщуком залишив Хотинську в'язницю [13, с. 30].

Нестабільне фінансове становище держави справило суттєвий негативний вплив на матеріальне забезпечення пенітенціарної системи, призвело до дворазового скорочення й без того мінімальних витрат. Упродовж 1931–1935 рр. фінансування внутрішніх потреб дирекції в'язниць було зменшено на 72 % [5, с. 17–18]. Брак коштів став причиною ліквідації більшості посад учителів і священнослужителів при в'язницях. З метою пом'якшення негативних наслідків адміністрації установ кілька разів на рік намагалися організувати заходи просвітницького та духовного характеру.

Розпорядженням Генерального директорату пенітенціарних установ № 7654/927 було запроваджено обов'язкове проведення в установах виконання покарань заходів освітнього, духовного та виховного спрямування. Так, у Сторожинецькій в'язниці в перший день після Великодня представники духовенства на чолі з протоієреєм Філіовічем разом із головою трибуналу, прим-прокурором та персоналом установи відслужили богослужіння і провели обговорення питань причин злочинності, сутності покарання та шкідливості пияцтва. У Чернівцях аналогічний захід було проведено на свято Воскресіння Христового за участю митрополита Нектарія, який після богослужіння провів бесіду із засудженими про гріховність злочинної поведінки та роздав їм паски, яйця й інші святкові наїдки [19, с. 77–78].

До таких заходів залучали навіть студентів юридичних факультетів з усієї Румунії. Особливо активними в цьому напрямі були студенти юридичного факультету Ясського університету, які протягом кількох років провели правовиховні читання у більшості установ виконання покарань країни [4, с. 105].

Законодавчі новели стосувалися також упровадження інституту умовно-дострокового звільнення від покарання. Водночас законодавець акцентував увагу на забезпеченні мінімальних умов утримання, зокрема на праві здорових ув'язнених на щоденну прогулянку на свіжому повітрі під наглядом караулу тривалістю одну годину.

Гуманістичні засади законодавства першої половини ХХ ст., що продовжували раніше започаткований еволюційний курс, простежуються й в інших положеннях закону. Зв'язок ув'язнених із зовнішнім світом забезпечувався правом надсилати та отримувати листи один раз на місяць, а також правом на побачення з членами родини не частіше ніж один раз на два місяці під контролем адміністрації.

Законом 1929 р. залишалося обов'язковим залучення ув'язнених до праці незалежно від режиму відбування покарання. Неповнолітні та жінки залучалися до праці окремо від чоловіків і обов'язково в різних виробничих приміщеннях. Засуджених до одиночного ув'язнення дозволялося залучати до таких видів робіт, як виготовлення паперових пакетів, віників, плетених виробів, щіток, виправлення цвяхів тощо.

Прогресивний підхід до використання праці ув'язнених був закріплений спеціальним Декретом-законом, опублікованим в «Офіційному віснику» № 254 від 3 листопада 1924 р., який дозволяв пенітенціарним установам залучати ув'язнених до виконання робіт у приватних осіб за моделлю *al l'aperto* (організація праці ув'язнених на відкритому повітрі, поза межами камер і внутрішніх приміщень пенітенціарних установ) [5, с. 33–34]. Це надавало установам можливість створювати спеціальні накопичувальні фонди для покриття витрат на електроенергію, опалення, харчування тощо. Однак 1 квітня 1935 р. зазначений Декретом-закон утратив чинність, унаслідок чого значна частина пенітенціарних установ опинилася у критичному становищі, зважаючи на загальну економічну ситуацію в державі та скорочення бюджетного фінансування. У цих умовах директори пенітенціарних установ, з огляду на пасивну позицію Міністерства юстиції, були змушені самостійно звертатися з численними клопотаннями до міністра юстиції та парламенту з вимогою пролонгації дії Декретом-закону 1924 р. [12, с. 89–90].

Передбачені Законом 1929 р. новели пенітенціарного законодавства Румунії вже наступного року були визнані новаторськими та прогресивними на Міжнародному конгресі кримінальної та пенітенціарної комісії в Празі й рекомендовані до впровадження в практику держав-учасниць. Водночас, попри міжнародне визнання, більшість прогресивних норм залишилися декларативними через відсутність належного фінансового забезпечення, а подекуди й політичної волі урядовців до їх практичної реалізації.

Висновки. Дослідження засвідчує, що пенітенціарна система Буковини у складі Румунії (1918–1940 рр.) формувалася в умовах складної правової трансформації, спричиненої зміною державної

належності регіону та накладанням різних правових традицій. Встановлення румунської влади не призвело до швидкої уніфікації законодавства, що зумовило тривале співіснування норм австро-угорського, румунського та частково російського права і створило ситуацію нормативної невизначеності.

Доведено, що австро-угорська пенітенціарна спадщина залишалася домінуючою у перші повоєнні роки. Матеріально-технічний стан, планування, режим утримання та кадрова організація в'язниць відповідали австрійським стандартам і забезпечували відносно високий рівень інституційної спроможності установ на момент входження Буковини до складу Румунії.

Процес адаптації буковинської системи до загальнорумунської моделі тривав понад десятиліття й мав суперечливий характер. Формальне запровадження румунських норм часто не супроводжувалося належним фінансуванням і кадровим забезпеченням, через що прогресивні законодавчі новели залишалися частково декларативними. Значну роль у функціонуванні системи відіграв людський чинник: нестача підготовленого персоналу та слабка професійна освіта знижували ефективність виконання покарань.

Таким чином, пенітенціарна система Буковини постає як приклад регіональної моделі, де реформи реалізовувалися фрагментарно й асиметрично. Досвід краю демонструє обмеженість уніфікаційної політики Румунії щодо новоприєднаних територій та свідчить, що трансформація пенітенціарних інститутів у багатонаціональних прикордонних регіонах мала переважно адаптаційний, а не модернізаційний характер, та стала важливою для розуміння еволюції кримінально-виконавчого права в Центрально-Східній Європі першої половини ХХ ст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Грекул-Ковалик Т.А., Торончук І.Ж. Про деякі питання генезису інституту покарання на території Буковини у складі Молдавського князівства. *Закарпатські правові читання. Сталій розвиток та інституційна спроможність в умовах війни: національний та міжнародно-правовий аспекти*: матеріали XVI міжнародної науково-практичної конференції, м. Ужгород, 26–27 квітня 2024 р. Львів – Торунь: Liha-Pres, 2024. С. 227–230.
2. Никирса М. Чернівці. Документальні нариси з історії вулиць і площ. Чернівці: Золоті литаври, 2008. 452 с.
3. Торончук І.Ж., Грекул-Ковалик Т.А. Деякі аспекти розвитку кримінально-правової науки в Чернівецькому університеті в 1918–1940 рр. *Наукові читання пам'яті Ганса Гросса*: збірник тез міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернівці, 09 грудня 2021 р.). ЧНУ ім. Ю. Федьковича. Чернівці : Технодрук, 2021. С. 229–233.
4. Buzea N. Cuvântări rostite deținuților din penitenciare da catre studenții de drept din Iași: Iași, 1941. 105 p.
5. Ceuca M. Fondul muncii deținuților la particulari trebuie daținut. *Penitenciarul (Revistă de știință penitenciară alpicată)*. 1935. № 3 martie. P. 33–34.
6. Ceuca M. Rechizitie de birou. *Penitenciarul (Revistă de știință penitenciară alpicată)*. 1935. № 2 februarie. P. 17–18.
7. Demetriu I. Organizarea administrativa a Penitenciarelor. *Revista de drept penal și Știință penitenciară*. 1932. P. 19–26.
8. Economu E. Femeile delective și viața lor în închisoare (studii, conferințe, articole). București: Tipografia ziarului «Universul», 1939. 87 p.
9. Gardianul portar. *Penitenciarul (Revistă de știință penitenciară alpicată)* 1935. № 5–6 mai–iunie. P. 96–98.
10. Gardieni în slujba deținuților. *Penitenciarul (Revistă de știință penitenciară alpicată)*. 1935. № 7–8 iulie–august. P. 124–126.
11. Legea nr. 169 din 26 ianuarie 1874 asupra regimului închisorilor, publicată în Monitorul Oficial nr. 26 din 1(13) februarie 1874.
12. Olah S. Decretul-lege privind munca la particulari. *Penitenciarul (Revistă de știință penitenciară alpicată)*. 1935. № 5–6 mai–iunie. P. 89–90.
13. «Scopul nostru». *Penitenciarul (Revistă de știință penitenciară alpicată)*. 1932. № 1. 1 mai. 46 p.
14. Ceuca M. Regulament pentru punerea în aplicare a legii de oaganizare a Penitenciarelor. *Penitenciarul (Revistă de știință penitenciară alpicată)*. 1935. № 4 aprilie. P. 64–69.
15. Vrăbiescu G. Privire asupra dispozițiilor penitenciare din vechiul Regat și provinciile alipite, precum și asupra noilor tendințe în această materie. *Studii de știință penitenciară și procedura penala*. București : Tipografia și Legatoria de cărți Închisoare «Văcărești», 1929. P. 5–24.
16. Rădulescu C. Curs de drept penal și chestiunii de criminologie ținut la Facultatea juridică din Cernăuți. Cernăuți, 1922. 302 p. (manuscris).

17. Regulament pentru punerea în aplicare a legii pentru oaganizare de Penitenciare. *Penitenciarul (Revistă de știință penitenciară alpicată)*. 1935. № 5–6 mai–iunie. P. 99–103.
18. Rădulescu I. Urmările congresului de la Bruxelles. *Revista de drept penal și Știință penitenciară*. 1930. № 1–2, ianuarie și februarie. P. 34–39.
19. Informațiuni. *Revista de drept penal și Știință penitenciară*. 1927. № 3. P. 77–78.
20. Szabo A. Patronagiul infractorilor și alte măsuri de asistare: 1874–1936. Începuturile probațiunii în România. *Revista de Asistență Socială*. Anul IX. Nr. 3/2010. P. 7–20.
21. Salarizarea Secretarilor-Contabili. *Penitenciarul (Revistă de știință penitenciară alpicată)*. 1935. № 4 aprilie. P. 57–59.

Дата першого надходження рукопису до видання: 5.03.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 20.03.2026
Дата публікації: 3.04.2026

© Торончук І.Ж., Грекул-Ковалик Т.А., Георге Ф., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0